ԳԻՐԻ ՈՒ ԳԻՐՔԻ ՄԵԾ ՏՕՆԸ

ԿՐԿՆԱԿ ՅՈԲԵԼԵԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻՆ ՄԵԾ ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԵԱՄԲ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՊԱՏԿԱՌԵԼԻ ՈՒ ՎԵՀԱՇՈՒՔ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ՈԳԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Իսկապէս ժողովրդական, — բառին ծովածաւալ իմաստով, — հանդէս մը եւ տօնախմբութիւն մը եղան երէկի կրկնակ Յոբելեանները Գում Գափուի մէջ:

Պոլսահայ ժողովուրդը կարծես ամբողջովին ժամադիր եղած էր հոն: Երբեք, մեր քսան երեսուն տարուան տարեգրութեանց մէջ, կարելի չէ յիշել հանդէս մը որ այսքան խանդավառ ոգեւորութիւն յառաջ բերած ըլլայ:

Առտուն կանուխ, ժամը ութէն իսկ, երկսեռ բազմութիւնը գունդագունդ կը դիմէր դէպի Մայր Եկեղեցի ու անոր շրջակայքը: Ժամը տասնին՝ ա՛լ կարելի չէր Պատրիարքարանի փողոցէն անցնիլ: Եկեղեցին, բակը, շրջակայ փողոցները լեցուած էին բազմութեամբ մը որուն թիւը թերեւս 15-20 հազարը կ'անցնէր.

Եւ դեռ ամէն նոր հասնող կառախումբ մարդկային հեղեղներ կը թափէր կայարանը որոնք կողմնակի ճամբաներէն կը խուժէին դէպի հանդիսավայրը:

Հրճուալի ու հոգեպարար երեւոյթ մըն էր դիտել այս բազմամբոխ ժողովուրդը որ կուգար Քաղաքակրթութեան հանդէպ իր պաշտամունքը կատարելու, իր գիրն ու գիրքը փառաւորելու:

Ամէն կողմ, խանութներու, տուներու, սրճարաններու ճակատը դրօշազարդ վերտառութիւններ կը տեսնուէին օրուան Մեծ Տօնը յիշեցընող, մանաւանդ Զարիֆեան, Ասեան եւ Ամերիկեան դեղարանները: Ս. Սահակի ու Ս. Մեսրոպի պատկերները ամէն կողմ, ու ամէն դի հայկական այբուբէնը:

Գում Գափուի եւ Կէտիկ Փաշայի փողոցներուն մէջ յաղթական կամարներ շինուած էին ի պատիւ մեծ ու խաղաղաբեր աշխարհակալներուն՝ ԳԻՐԻՆ ու ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ:

Մայր Եկեղեցւոյ փողոցը, ինչպէս նաեւ քովի փողոցները հանդիսական երեւոյթ մը ստացած էին: Մայր Եկեղեցի տանող Քոլընի փողոցը, այսինքն Բարեխնամական Ակումբի յառաջին փողոցը մասնաւորապէս շքեղապէս զարդարուած էր եւ երկու գեղեցիկ կամարներ շինուած էին, զանազան վերտառութիւններով եւ Յոբելեարներու պատկերներով:

Մայր Եկեղեցիին փողոցին երկու անկիւնները շինուած էին նմանապէս երկու կամարներ ներմակ եւ կարմիր շղարշներով պատուած: Գումգափուի դրսի քաղն ալ վայելուչ զարդարանքներ եղած էին: Իսկ Երուսաղէմատունը զարդարուած էր օսմ. դրօշներով եւ այբուբէնական կարգով հայերէն թերթերու անունները կրող դրօշիկներով ու կանթեղներով, ինչպէս նաեւ դափնիներով:

Կէտիկ Փաշայի եկեղեցիին փողոցն ալ երկու երեք կողմէ շրջապատուած էր յաղթական կամարներով եւ զարդարանքներ կատարուած էին: Կէտիկ Փաշայէն մինչեւ Մայր Եկեղեցի տանող փողոցներուն եւ տուներուն մէջ տիրող ոգեւորութիւնն ու խանդավառութիւնը բացարձակապէս անկարելի է նկարագրել: Պատուհանները զարդերով, դրօշներով, իսկ դուռները դափնիներով պճնազարդուած էին: Ամէն ոք անապարանք մը ունէր ժամ առաջ եկեղեցի փութալու եւ մասնակցելու հանդիսութեան:

Եկեղեցիին բակին եւ շրջակայ փողոցներուն մէջ ոստիկաններ ու ոստիկան զինուորներ հոգ կը տանէին կարգապահութեան եւ պէտք եղած դիւրութիւնները կուտան:

Անցնելու տեղ չկայ. հազիւ կարելի է եկեղեցի մտնել:

Գիւղերէն իջնող շոգենաւները, երկաթուղիները լեցուած են երկու սեռի պատկանող հայ բազմութեամբ, առանց դասակարգի եւ դաւանանքի խտրութեան: Ոչ նուազ էր կամուրջէն եւ Բերայէն մաքուր եւ քառչուառ կառքերով Գում Գափու եկողներուն թիւը, այնպէս որ եկեղեցիին արդէն նեղ փողոցը եւ Պատրիարքարանին աջին լեցուած էին կառքերով:

Ժամը 9½-10ի ատեններն էր որ հետզհետէ սկսան հասնիլ հրաւիրեալները, որոնք առաջնորդուեցան իրենց յատկացուած տեղերը:

Պէտք է ի վեր հանել որ Պատարագի եւ հոգեհանգստեան արարողութիւնները տեղի ունեցան նմանը չտեսնուած հանդիսաւորութեամբ, կատարեալ կարգապահութեամբ պատկառելի լռութեամբ մը եւ ազգին արժանապատուութեան եւ լրջութեան համապատասխան կերպով, ու չպատահեցաւ մէկ միջադէպ կամ աղմուկ որ անպատուութիւն համարուէր:

Ս. ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

1 *Ժամը եւրոպական տասը կ'անցնէր՝ երբ սկսաւ բուն պատարագը, մասնակցութեամբ մայրաքաղաքս գտնուող վարդապետներու եւ քահանաներու, ինչպէս նաեւ Կոմիտաս վրդ.ի, Պ. Արմենակ Շահմուրատեանի ու Ղալաթիոյ Դպրաց Դասուն: Օրուան պատարագիչն էր Պատր. Տեղապահ Տ. Գաբրիել Եպիսկ. Ճէվահիրճեան, որուն կը սպասաւորէին վարդապետներ:*

Պատարագի արարողութիւնները տեղի ունեցան եռաձայն, գրեթէ անթերի, մասնաւորապէս գնահատմանը արժանանալով օտարականներուն:

Ճաշու Աւետարանը իր բամբ ձայնովը կարդաց Ռոտոսթոյի առաջնորդ Տ. Գէորգ վրդ. Ասլանեանը: Ինչպէս ըսինք, եռաձայն արարողութեանց մասնակցեցաւ յայտնի երգիչ Պ. Արմենակ Շահմուրատեան՝ շապիկ հագած՝ եւ առանձին երգեց «Ամենակալը» Վերափոխումի ատեն, հիացում եւ մասնաւոր
1 *հետաքրքրութիւն մը առթելով: Պ. Շահմուրատեանը երգեց նաեւ «Տէր Ողորմեա»ն, նոյնքան հիանալի կերպով:*

Արարողութեանց ընթացքին «մեղեդի»ները երգեցին Կոմիտաս վրդ. եւ Պ. Ա. Շահմուրատեան:

Բայց մանաւանդ շատ փառաւոր եւ հանդիսաւոր եղաւ հոգեհանգստեան պաշտօնը. կը նախագահէր Պատր. Տեղապահ Սրբազանը իր շուրջը ունենալով Հմայեակ, Մաղաքիա Տէրունեան, Գնէլ Գալէմքեարեան եւ Աղաւնունի սրբազանները, բոլորն ալ զգեստաւորուած եւ գաւազանակիր, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ վարդապետներ, քահանաներ: Երգեցողութիւնները շատ խորունկ կերպով տպաւորիչ էին:

Հոգեհանգստի պահուն մոմ բաժնուեցաւ հանդիսականներուն, որոնց կարգին նաեւ դեսպանատանց թարգմաններուն, Աւետարանական Հայերու ներկայացուցիչներուն, տարբեր ազգութեանց եւ դաւանութեանց կրօնականներուն, վերջապէս բոլոր օտար հիւրերուն եւ ժողովրդեան:

Եկեղեցին կը շողշողար լոյսերու մէջ. այս առթիւ վառուած էին բոլոր ջահերը:

ՆԵՐԿԱՆԵՐԸ

Ս. Պատարագի եւ հոգեհանգստեան արարողութեանց ներկայ էին Ցունաց Գեր. Պատր. Փոխանորդը՝ գործակատարին հետ, Պուլկարաց Գեր. Պատր. Փոխանորդը գործակատարին հետ, Ասորիներու Պատր. Տեղապահը գործակատարին հետ, ինչպէս նաեւ ռուս դեսպանատան Ա. Թարգման Մ. Մանտէլըշթամ, ֆրանսական դեսպանատան Ա. Թարգման Մ. Լըտու, գերման դեսպանատան Բ. Թարգման Մ. Վէպէր, Ամերիկեան դեսպանատան Թարգմաններէն Ա. Շմաւոնեան էֆէնտի, ռումանական դեսպանատան Ա. Թարգման Մ. Լահայ, պարսիկ հիւպատոսը եւ Սամուէլ խան Լաքճինեան, նոյն դեսպանատան բժշկապետ տքթ. Պազիլ խան, Մր. Բիթ, Տքթ. Պարնըմ, «Աւետաբեր»ի խմբագրապետ Մր. Մէքալէմ, «Ինիոն»ի ընդհ. քննիչ Մ. Բօռ, վեր. Ա. Շմաւոնեան, Պատ. Յ. Դ. Գրիգորեան, Հանր. Պարտքի Վարչութեան եւ Տէօյչ Պանքի ներկայացուցիչներ, կաթոլիկներու վարչական ժողովին անդամներէն Յ. Գարաշեան, Մանուկ Մարիկեան եւ Դր. Ոսկեան էֆէնտիները, Մ. Պօղոս Մըսըրլը, Մատամ Մըսըրլը, Մատամ Տիւզ, մեծ թիւով օտար թղթակիցներ, «Քորրէսբոնտէնց Պիւրօ»ի թղթակից Մ. Մօսկօբուլօ, «Պէրլինէր Լօքալ Անձայկըր»ի թղթակից տօքթօր Յ. Թօբճեան էֆէնտի, ինչպէս նաեւ Հայ ազգին մէջ դիրք ու անուն ունեցող բոլոր ազգայինները, ազգ. երեսփոխաններ, Վարչութեան եւ տեսուչ խորհուրդներու անդամներ, եւայլն, եւայլն:

Արարողութեանց աւարտումէն ետք օտար հիւրերը առաջնորդուեցան Երուսաղէմատուն, ուր պատուասիրութիւններ եղան: Պատրիարքարաններու եւ էկզարքարանի ներկայացուցիչները, դեսպանատանց թարգմանները եւ օտար հիւրեր հոն օրուան տօնը շնորհաւորեցին Տեղապահ Սրբազանին, որ շնորհակալութիւն յայտնեց:

Տօքթ. Տաղաւարեան էֆ. եւս ի դիմաց Ազգ. Ժողովին շնորհակալութիւն յայտնեց օտար հանդիսականներուն, Հայոց այս տօնին իրենց բերած մասնակցութեան համար:

Դեսպանատանց թարգմանները եւ ուրիշ հիւրեր յայտնեցին թէ պարտականութիւն կը զգան այսպիսի հանդէսներու մասնակցիլը: Տօքթ. Թորգոմեան էֆ. իր կարգին շնորհակալութիւն յայտնեց մասնաւորապէս ռուս եւ ֆրանսական դեսպանատանց թարգմաններուն Ռուսիոյ եւ Բարիզի համալսարաններուն մէջ Հայերէն լեզուին դասաւանդուելուն համար:

Պատուասիրութիւններէ եւ պահ մը հանգիստէ ետք օտար հիւրերը հետզհետէ մեկնեցան:

ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Ժամը մէկին ատենները սկսան Երուսաղէմատուն հասնիլ հրաւիրուած անձնաւորութիւնները, որոնց մէջ կը նշմարուէին Ներքին գործերու Նախարար Թալէաթ պէյ, Թղթատարական-հեռագրական Նախարար Ոսկան էֆ. Մարտիկեան, Երկրագործական-առեւտրական Նախարար Սիւլէյման էլ Պուստանի էֆ., արտաքին գործերու նախարարութեան պաշտօնատար Ընվէր պէյ յանուն վարչապետին, կրօնից տեսուչ Պէհա պէյ, կրթական նախարարին կողմէ քննիչ հայագէտ Սիւրէյյա պէյ, ելեւմտական նախարարութեան պաշտօնատար Րէշիտ Սաֆվէթ պէյ՝ յանուն նախարարին, Թուրք դրագէտ Նաիլ պէյ՝ յանուն Էվգաֆի նախարար Խայրի պէյի, ծերակուտական Էքրէմ պէյ, Տէֆթէրհանէի վերատեսուչ Մահմուտ Էսատ էֆ., քաղաքապետի փոխանորդ Սալիհ փաշա, ժանդարմային վերատեսուչ Ալլըք պէյի կողմէ Իզզէթ պէյ, Տիգրան էֆ. Քէլէկեան Բարիզի ելմտական յանձնաժողովին անդամ Պետրոս էֆ. Հալաճեան, Միհրան էֆ. Գարագաշեան, Սերովբէ էֆ. Պէրպէրեան եւ բազմաթիւ ծանօթ անձնաւորութիւններ:

ԽԱՌՆԻՃԱՂԱՆՉԸ

Աւելի հանդիսաւոր եւ փառայեղ կերպով պիտի տօնուէր հանդէսը եւ պատարագին թողած հիանալի տպաւորութիւնը պիտի չխաթարուէր, եթէ երբեք Կարգադիր Մասնախումբը իրեն վստահուած պաշտօնը կատարէր ձեռնհասութեամբ եւ պէտք եղած կերպով, փոխանակ անհոգ եւ անկազմակերպ գտնուելով բուն աշխարհական հանդէսին խանգարման պատճառ տալու: Մենք կը ցաւինք Կարգադիր Մասնախումբին այն ջանքերուն վրայ, երբ անոնք չեն զօրեր գոնէ հրաւիրուած պաշտօնական անձերուն ազատ անցք տալու: Թողունք աշխարհական հանդէսի պահուն տիրող ժխորն ու աղմուկը, Կարգադիր Մասնախումբին, այո՛, պարզապէս այդ չնաշխարհիկ մարմինին ձախաւերութեան պատճառով պաշտօնական անձեր եկեղեցիէն դուրս ոտքի վրայ մնացին եւ հազիւ յետոյ կարելի եղաւ ուրիշ ճամբով ու դռնով տեղ հայթայթել անոնց եկեղեցիին մէջ: Իրա՛ւ է, Կարգադիր Մասնախումբը ոչ մէկ կերպով չկրնար արդարանալ, եւ սակայն պէտք է հոս ի վեր հանել որ ժողովուրդն ալ քիչ մը չափէն աւելի խօսք հասկնալ չուզեց դժբախտաբար:

Հրաւիրեալներէն մաս մը միայն կրցաւ յաջողիլ եկեղեցիէն ներս մտնել իսկ անդին տոմսակ ունեցողներու ահագին բազմութիւն մը դուրսը մնաց: Հրմշտուկը, կանչուըռտուքը, գոռում գոչումը եւ խառնիճաղանճը իրենց գերագոյն աստիճանին հասած էին: Ընդունելութեան մուտքի դուռը կղպուած էր, ոչ ոք ներս կը թողէին, մինչ ետեւէն հրաւիրեալներու թափօրը կը յառաջխաղար դէպի մուտքի դուռը: Պահ մը իրար սեղմումը ա՛յն աստիճանի հասաւ որ քիչ մնաց շատեր շնչահեղձ ըլլային: Ամէնէն ցաւալի պարագան ա՛յն էր մանաւանդ որ, հրմշտկումի առարկայ եղող այդ բազմութեան մէջ կային նաեւ օտարականներ եւ կառավարութեան պաշտօնական ներկայացուցիչներ, ի մէջ այլոց յիշենք հայագէտ Սիւրէյյա պէյը:

Բրոֆ. Արր. Տէր Յակոբեան, որ յանուն Վարչութեան բանախօսութիւն պիտի ընէր, դուրսը մնաց: Նոյն բախտին արժանացան նաեւ բազմաթիւ ազգային երեսփոխաններ, Հայ Բողոքական Ներկայացուցիչներ, նոյն իսկ թերթերու խմբագիրներ ու թղթակիցներ: Բօրթուկալի հիւպատոսը՝ որ դժուարութեամբ կրցած էր եկեղեցիէն ներս մտնել, նստելու տեղ չկրնալով գտնել ոտքի վրայ մնաց: Վերջապէս այս ցաւալի պարագան խիստ մեծ վիշտ պատճառեց ներկայ բոլոր ազգայիններուն, որոնցմէ շատեր ձգեցին գացին: Այնչափ հիանալիօրէն սկսած հանդէս մը դժբախտաբար այսպէս տխուր վերջաւորութիւն մը ունեցաւ, կարգադիր մասնախումբին անճարակութեան պատճառով: Կը յուսանք թէ այս պարագան ուրիշ առթիւ չկրկնուիր:

Յետոյ հրաւիրեալները առաջնորդուեցան եկեղեցի, ընդհանուր անկարգապահութեան եւ աղմուկի մէջ:

ՏՕՔԹ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ ԷՖ.Ի ՃԱՌԸ

Այս թոհուբոհին մէջ սակայն խօսք առաւ Յոբելեանական Կեդր. Յանձնախումբին ատենապետ Տօքթ. Թորգոմեան էֆ. եւ հետեւեալ իմաստով ճառ մը խօսեցաւ.

Եղած չէ ատեն մը, ուր Հայուն վշտակոծ սրտին ալիքներուն մէջ զուարթութեան ալին ա՛յնչափ առատօրէն հոսած ըլլար, ո՛րչափ այս հանդէսին, որովհետեւ իրապէս կը զգանք Հայ Ազգի կեանքը, որ թէեւ 4400 եւ աւելի տարիներու պատկառելի հնութեան կնիքն ունի, բայց անկասկած պիտի փճանար եւ մոռացութեան անյատակ վիհին խորը պիտի անհետանար, եթէ Ս. Մեսրոպ այդ վիհին եզերքը իր հանճարեղ գիւտին միջոցաւ զօրաւոր թումբեր չի կանգնէր եւ Մեղապարտ Յակոբ ալ իր Կիւթթէմպէրկեան հրաշալի ձեռնարկով այդ թումբերը ա՛լ աւելի ամրակուռ չընէր: Հայուն վերածննդեան 1500ամեակն է ա՛ս, Հայուն վերակենդանութեան 400ամեակն է, զոր կը տօնենք այսօր. շնորհաւորենք զիրար, գիրկընդխառնուինք այս առթիւ, եւ ի խորոց սրտի գոչենք. «կեցցէ՛ն Հայ տառերը, կեցցէ՛ Հայ տպագրութիւնը, կեցցէ՛ Հայաստան»:

Տօքթ. Թորգոմեան էֆ. յետոյ իր շնորհակալութիւնները յայտնեց Ամենայն Հայոց Հայրապետին՝ իր նախաձեռնութեան համար եւ գոչեց.

«Կեցցէ ուրեմն Վեհափառ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, կեցցէ՛ Կովկասի հայութիւնը»: Շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ Տեղապահ Հօր եւ Ազգ. Վարչութեան:

«Յանձնախումբը, շարունակեց տօքթօրը. չի մոռնար իր երախտագիտական անկեղծ զգացումներն յայտնել այս առթիւ Մամուլի բազմերախտ աշխատաւորներուն, որոնք այժմ եւ երբեմն Մեղապարտ Յակոբի Կիւթենպէրկեան փոքրիկ տունը բարձրացուցին, ուռճացուցին եւ իրենց գիշերաջան տքնումներով ջանացին ու կը ջանան հայը դէպի միշտ առաջ մղել դէպի քաղաքակրթական բարձրացում, «կեցցէ՛ հայ Մամուլը»:

Թորգոմեան էֆ. յետոյ առաջարկեց նիւթապէս աջակցիլ կրթական ֆոնտին.

«Օ՛ն ուրեմն Հայեր, վերջացուց, մեր նուիրական պարտքն է այսօր մեր դպրոցական գործը աւելի բարձր դիրքի վերածել, որպէս զի երբ մեր ապագայ սերունդները Հայոց տառերու գիւտին 3000ամեակը եւ Հայ Տպագրութեան 800ամեակը տօնեն օր մը, օրհնենք հանեն մեզի»:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՌԸ

Թորգոմեան էֆ.ի յաջորդեց Վեր. Ա. Շմաւոնեան որ Պալքանեան պատերազմին առթիւ գոռացող թնդանօթներու արձագանգին վրայ ակնարկ մը նետելէ ետք անդրադարձաւ հայկական այս տօնին եւ ի վեր հանեց Սահակայ ու Մեսրոպայ գիւտին մեծութիւնը: «Այդ երկու մեծ անձնաւորութիւնները, ըսաւ, ազգին փրկութիւնը հոգիին փրկութեան մէջ տեսան, անոնք մտքի ու հոգիի կեանքը կապեցին մեզի: Հայը իր տարիներու տառապանքին մէջ վերահասու եղաւ մեծ ճշմարտութեան մը, այն ալ սա է թէ Հայը իր ամէն բանը կրնայ կորսնցնել, սակայն անպարտելի է Հայուն միտքն ու հոգին, լեզուն, ապացո՞յց՝ հակառակ այսքան հալածանքներու, հաւատքնիս պահեցինք, լեզունիս վրայ չտուինք: Հա՛յ եղբայրներ, մշակենք մեր միտքը» (բուռն ծափեր):

Այս պահուն օսմ. դրօշակներով եկեղեցի հասաւ ոսկերիչներու թափօրը, որուն վրայ աղմուկը բազմապատկուեցաւ: Բուռն ծափերու մէջ ոսկերիչներու պատրաստած կոթողը ժողովրդեան ցոյց տալով յանուն ոսկերիչներուն Պ. Գ. Խաժակ փառաբանութիւնը բրաւ գիրին եւ արուեստին ու եզրակացուց որ մեզի պէս գոյութիւնը մազին թելէն կախուած Ազգի մը համար անհրաժեշտ է փարիլ իր գոյութեան հիմին՝ Այբուբէնին:

Ստեփան էֆ. Կուրտիկեան Թուրքերէն գրաւոր ճառի մը մէջ օտար հիւրերուն ծանօթացուց օրուան տօնին նշանակութիւնը եւ պատմականը բրաւ հայ տառերու եւ տպագրութեան գիւտին, յարելով թէ տառերուն եւ տպագրութեան շնորհիւ է որ բանաստեղծներուն հոյակապ արտադրութեանց ծանօթացանք Հայոց գրականութեան յառաջդիմելուն մեծ զարկ տուաւ Սուլթան Ֆաթիհ իր Պատրիարքարանին տուած առանձնաշնորհումներովը եւ հետեւաբար Հայերը պարտք սեպած են իրենց՝ յարգելու յիշատակը այդ Սուլթանին: Հիմակ ալ, եզրակացուց Կուրտիկեան էֆ. Սուլթան Րէշատի նման յուսամիտ թագաւորի մը եւ անոր բաղձանքներուն գործադիր կառավարութեան շնորհիւ Հայերը յոյս ունին որ ա՛լ աւելի զարգանան: Ապա բարեմաղթութիւններ բրաւ Սուլթանին, զորս նախարարները եւ պետական պաշտօնատարները յոտնկայս ունկնդրեցին եւ բուռն կերպով ծափահարեցին:

ԹԱԼԷԱԹ ՊԷՅԻ ՃԱՌԸ

Այս ճառէն ետք Ներքին գործոց Նախարար Թալէաթ պէյ ժողովուրդին դառնալով գրեթէ հետեւեալ իմաստով կարճ բանախօսութիւն մը բրաւ.—

«Օսմանցիութիւնը կազմող տարրերէն իւրաքանչիւրին գիտականապէս եւ ընկերային տեսակէտով յառաջդիմութիւնը կառավարութեան յառաջդիմութիւնը կը նշանակէ. մեզի համար հայրենիքին զարգացումն ու յառաջդիմութիւնը երջանկութիւն եւ բաղդաւորութիւն է: Ինչպէս քիչ մը առաջուան բանախօսը ըսաւ իր ճառին մէջ, Սահմանադրութեան կը պարտինք Սահմանադրութեան բարիքներն ու պայմանները շատ են. ես պիտի չթուեմ հոս, որովհետեւ դուք արդէն շատ կանուխէն անոր պէտքը զգացած էք եւ զայն ընդունած. միայն պիտի ըսեմ թէ թերեւս մեր սահմանադրութիւնը կատարելագործեալ չէ, ինչպէս ատիկա ալ պիտի ըլլայ, անկեղծօրէն կը փափաքինք ատոր:

«Այսօր հայերէն տառերու 1500 ամեակի եւ հայ տպագրութեան 400ամեակի հանդէսները կատարելապէս տօնելու համար հաւաքուած էք հոս, յանուն կառավարութեան կը մասնակցիմ ձեր ուրախութեան» (Ծափեր):

Թալէաթ պէյէն ետք խօսք առաւ Կաթոլիկ-Հայերու Վարչական Ժողովին անդամ Դր. էֆ. Ոսկեան եւ հետեւեալ ճառը կարդաց.—

Պատուական Հայ եղբայրներս,

Հայ տառերու հրաշալի գիւտին 1500 ամեայ՝ եւ Հայ տպագրութեան 400 ամեայ Յոբելեանական այս վեհաշուք տօնախմբութեանս մէջ, պիտի ներէք ինձ անշուշտ, որ իմ տկար ձայնս բարձրացուցած՝ անհուն հրճուանքով իմ սրտագին շնորհաւորութիւններս մատուցանեմ, բովանդակ Հայ ապրող սերունդին, այն մեծ եւ անգնահատելի փառքին համար որուն արժանացած է այսօր, եւ զոր պատմութիւնն իր կեանքին ամէնէն նշանաւոր դէպքերու շարքին մէջ պիտի արձանագրէ անտարակոյս:

Այո՛, պատուական Հայ եղբայրներս, դարերու ընթացքին մէջ, Աստուածային Նախախնամութեան կարգադրութեամբ մեր սերունդին պահուած էր, սրտի միօրինակ բաբախումով գալ միանալ անխտիր, եւ մեր գրական ազատագրութեան բազմադարեան փառապանծ թուականը տօնելով, մեր Ազգային գոյութիւնն ի վեր հանել եւ քաղաքակրթութեան շաւղին մէջ դարուց ի դարս մեր ապրելու իրաւունքը չեշտել:

Հայուն կեանքին մէջ, ո՛չ մէկ բարեբախտութիւն եւ ո՛չ մէկ դժբախտութիւն չկրցաւ երբեք այսքան խանդավառութեամբ իր շրջանակներն ի մի հաւաքել, որպէս զի, պարագային համեմատ, զգալի ըլլար իր վաղանցուկ երջանկութիւնն եւ մանաւանդ իր աղէտը՝ գէթ նուազ զգալի:

Հայ տառերու եւ Հայ տպագրութեան գիւտին տօնն է որ այդ յաղթանակը կը տանի: Ահաւասիկ, պատուական եղբայրներս, ի՛նչ որ եւ առաւել կը չեշտէ այս օրուան Ազգային տօնին արժանիքը, մեծութիւնն եւ վսեմութիւնը:

Այս գերազանց պատճառաւ, կրկնապէս երախտագէտ ըլլալ կը պարտինք, մանաւանդ մեր սեփական տառերու գիւտին համար:

Այն պերճափայլ հանդիսութիւններն որ այսօր եւ վաղը, եւ թերեւս դեռ քանի մը օրեր, բովանդակ Հայութեան աջակցութեամբ՝ հայ տառերու եւ հայ տպագրութեան փրկարար գիւտերը փառաբանելու կը նուիրուին, արդարեւ իրենց ամբողջ փայլով եւ ճոխութեամբ պիտի չկարենան, մեր անհուն բաղձանքին համաձայն, անոնց յիշատակին իբր արժանի տուրք ներկայանալ:

Այլ սակայն, մեր փառքն ու պարծանքն այդ պատճառաւ պիտի չնուազին երբեք:

Մեր յաջորդ սերունդին կը մնայ, աւելի առատ միջոցներով անշուշտ, եւ աւելի եւս գիտակցութեամբ շատ աւելի պերճաշուք Յոբելինական հանդէսներ կատարել Հայ Ազգային այս Մեծ Տօնին առթիւ:

Բայց Տօներու նշանակութեան մեծութիւնն ո՛ եւ է հանդէսներու հանգամանքովը չէ որ կը չեշտուի, եւ տօներու առթիւ՝ հանդիսութիւններու նպատակը սնոտի փառասիրութիւնը չէ երբեք:

Հայաստանի ամէնէն յետին գիւղին մէջ, եւ ամէնէն համեստ պայմաններու ներքեւ կատարուելով, օրուան Տօնը միեւնոյն վեհութիւնն եւ միեւնոյն մեծ նշանակութիւնը պիտի ունենար եւ մանաւանդ թէ միեւնոյն նպատակին պիտի հետամտէր. ճիշդ ինչպէս որ փառաւոր մայրաքաղաքներու եւ առաջնակարգ հայ ոստաններու մէջ:

Միայն թէ, ո՛ եւ է դասակարգի եւ ո՛ եւ է աստիճանի հայը լիովին ըմբռնէր անոր նշանակութեան մեծութիւնն եւ անոր յիշատակին նուիրուած ո՛ եւ է հանդիսութիւն իր վսեմ նպատակին ծառայեցնէր:

Ապա թէ ոչ, ամէնէն փայլուն խրախճանութիւններն եւ հանդիսութիւններն ամէն նշանակութենէ զուրկ՝ փրփրական եւ վաղանցուկ հանգամանք մը միայն կրնան ունենալ, առանց երբեք ակնկալեալ կենսատու արդիւնքն ընծայելու:

Այն երջանիկ թուականէն սկսեալ յորում հայն իր կրօնական եւ գրական գերութեան կրկին շղթաները խորտակեց, իր դարաւոր մրրկալից կեանքին մէջ, ի՞նչ զօրութեամբ կըրցաւ, թերեւս աւելի խստիւ իր տոհմային գոյութեան սպառնացող ամենի ամպրոպներու դիմադրել, եթէ ոչ միշտ հաւատարիմ մնալով իր երջանկայիշատակ Հայրերուն Ս. կրօնքին եւ որքան զոր աւելի պինդ փարելով իր մայրենի չքնաղ լեզուին, զոյգ սիւներ իրարու կապուած եւ անքակտելի, որք Հայուն համար յաւերժական թումբ կազմած են, ազգերու ընկլուզող տգիտութեան զարհուրելի հոսանքին դէմ:

Հայն ըմբռնած է անշուշտ իր կրօնական եւ ազգային տօներուն նշանակութիւնը, որոնց առթիւ հանդիսութիւններ կատարելով՝ անոնց նուիրական եւ անմոռաց յիշատակները կը կը փառաւորէ, խորին երախտագիտութեամբ:

Բայց, ամէնքս ալ, հայ եղբայրներս, կը փափաքինք անտարակոյս, ըմբռնած ըլլալ այդ տօներուն նպատակը, որ կրօնական թէ ազգային տեսակէտով՝ միշտ միեւնոյնն է առհասարակ:

Այն է, հոգով, սրտով ու մտքով զօրանալ եւ զարգանալ, միշտ աւելի ջերմ սիրով գուրգուրալու համար մեր Ս. եկեղեցւոյն՝ եւ մեր Հայ անուան վրայ, որք մեր անկապտելի փառքն ու պարծանքն են, եւ պիտի մնան առ յաւէտ:

Օ՛ն ուրեմն, պատուական հայ եղբայրներս, օրուան մեր տօնին առթիւ, որ յաջողած է պահ մը ի մի ձուլել հայութիւնն, միաձայն օրհնելով եւ փառաբանելով անոր սուրբ հերոսներուն Սահակայ եւ Մեսրոպայ խնկելի յիշատակը. երախտագիտութեամբ յիշենք նաեւ մեր միւս երանաշնորհ Ս. Հայրապետներն՝ որոնք այնքան հոգեզանց եւ գեղազմայլ երգերով ճոխացուցին մեր Ս. եկեղեցին. հայ լեզուի եւ հայ տպագրութեան մեր բազմարդիւն աշխատաւորներն եկեղեցական թէ աշխարհական դասէ, որոնք հայ դպրութիւնն եւ գրականութիւնն եւ հայ արուեստը զարգացուցին եւ հարստացուցին: